

Bory i lasy bagienne

1. O siedlisku

Bory i lasy bagienne możemy spotkać na obszarze całej Polski, zarówno na terenach nizinnych, jak i w górach do wysokości ok. 1300 m n.p.m. Największe zagęszczenie płatów tego siedliska znajduje się w pasie pojezierzy w północnej Polsce. W górach bory i lasy bagienne zajmują kotliny śródgórskie, m.in. w Górach Stołowych, na terenie Sudetów oraz w Beskidzie Śląskim, Gorcach i Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej w Karpatach.

Siedlisko to obejmuje bardzo zróżnicowane lasy na niskoproduktywnych (niezbyt żyznych) torfowiskach. Do lasów bagiennych nie zalicza się jedynie olsów, czyli lasów olszowych i olszowo-brzozowych, rosnących na żyznych torfowiskach niskich, które stanowią odrębny typ siedliskowy. Drzewostan tworzą sosna, świerk lub brzoza omszona w różnych proporcjach. Najczęstsze i spotykane w niemal całej Polsce są sosnowe bory bagienne, podczas gdy występowanie bagiennych świerczyn ograniczone jest do obszarów górskich i północno-wschodniego skrawka kraju, a bagiennych brzezin – przede wszystkim do północnych regionów kraju. Lasy te rozwijają się na torfowiskach różnego typu – od wysokich (bory bagienne) do niskich (świerczyny na torfie).

W runie borów i lasów bagiennych występują przede wszystkim liczne gatunki torfowców i turzyc, krzewinki takie jak borówki, bagno zwyczajne i borówka bagienna, wełnianki (w tym nadająca – w okresie owocowania – spektakularny wygląd borom bagiennym wełnianka pochwowata), a także liczne inne gatunki, często rzadkie i zagrożone, specyficzne dla różnych podtypów tego szeroko ujętego siedliska.

2. Problemy

Borom i lasom bagiennym, stanowiącym zwykle trwałe zbiorowiska leśne na torfowiskach, zagraża przesuszenie. Zjawisko to ma wiele różnych przyczyn, począwszy od celowych odwodnień wykonywanych przez człowieka w przeszłości, a na zmianach klimatu i obniżaniu się poziomu wód powierzchniowych skończywszy. Mimo że siedliska lasów bagiennych od lat są objęte ochroną w Lasach Państwowych, to stare, wciąż działające rowy odwadniające mogą stanowić istotne zagrożenie dla ich przetrwania. W konsekwencji obserwuje się przekształcanie runa borów i lasów bagiennych (np. zanikanie bagna zwyczajnego i torfowców w sosnowych borach bagiennych) oraz przekształcanie się w inne zbiorowiska leśne, a także eutrofizację, czyli nadmierne użyźnienie tych siedlisk.

3. Co robimy?

Działania koncentrują się na utrzymaniu naturalnych stosunków wodnych, właściwych dla bagiennych lasów bądź niedopuszczeniu do dalszego wysychania siedliska. W tym celu buduje się zastawki i przegrody na istniejących rowach odwadniających, aby powstrzymać spowodowany przez człowieka odpływ wody i utrzymać ją na mokradłach. W płatach siedliska zaburzonych wskutek odwodnienia, usuwanie podszytu świerkowego i brzozowego umożliwia odtworzenie gatunków runa typowych dla borów i lasów bagiennych.

4. Przykłady z nadleśnictw

Zabiegi ochrony czynnej prowadzi się na powierzchni ponad 550 ha w 12 obszarach Natura 2000.

Jedną z ciekawszych realizacji są przegrody drewniano-ziemne postawione w Nadleśnictwie Szczecinek, które posłużyły do zablokowania odpływu wody z bagiennych lasów w obszarze Jeziora Szczecineckiego. W ramach projektu nadleśnictwo wybudowało aż 34 tego typu obiekty. Obszar ten obejmuje m.in. użytek ekologiczny „Wielkie Błoto”, chroniący pozostałość torfowiska wysokiego typu bałtyckiego (a dokładnie tzw. potorfia, czyli miejsca po eksploatacji torfu sprzed ponad 100 lat) oraz „Brzezińskie Bagna” – kompleks borów i brzezin bagiennych. Zasięg oddziaływania powstałych piętrzeń na rowach obejmuje blisko 380 hektarów.

W Nadleśnictwie Kartuzy działania ochronne dotyczyły dwóch obszarów Natura 2000: Kurze Grzędy i Staniszewskie Błoto. Wykonano 7 zastawek, a w 4 miejscach zasypano rowy odwadniające, zahamowując odpływanie wody. W kilku lokalizacjach usunięto też świerki, których pojawienie się wynikało ze zniekształcenia i przesuszenia siedliska.

5. Ciekawostki

Świerkowe lasy na torfowiskach północno-wschodniej Polski przypominają zarówno pod względem krajobrazowym, jak i gatunkowym lasy tajgi. Dlatego właśnie Puszcza Romincka, najbardziej „północny” polski kompleks leśny, gdzie w świerczynach rośnie wiele gatunków roślin typowych dla strefy tajgi, nazywana jest niekiedy „polską tajgą”.

Sosnowe bory bagienne, stanowiące najbardziej rozpowszechnioną w Polsce postać omawianego siedliska, charakteryzują się niskim drzewostanem sosnowym o charakterystycznym, „parasolowatym” pokroju. Przyrosty drzew w skrajnie niekorzystnych, torfowiskowych warunkach są niewielkie, ale sosny, mimo niepozornych rozmiarów, są często bardzo stare (nawet kilkusetletnie).

Naturalne bagienne lasy sosnowe i świerkowe, obfitujące w martwe drewno i wykroty, stanowią niezwykle, najbogatsze w Polsce siedlisko wielu dziesiątków gatunków mszaków – zarówno mchów, jak i przede wszystkim zagrożonych gatunków wątrobowców, które zasiedlają specyficzne mikrosiedliska, takie jak pozostawione do naturalnego rozkładu pnie drzew oraz wykroty, których częste powstawanie wynika z łatwości, z jaką płytko korzeniące się na bagiennym podłożu świerki przewracane są regularnie przez silne wiatry.

Z bagiennymi lasami związanych jest także szereg roślin uważanych za relikty polodowcowe, które na skutek ocieplania się klimatu, po ustąpieniu ostatniego zlodowacenia, niemal całkowicie zanikły na obszarze Polski. Niektóre z nich utrzymały się jednak po dziś dzień na torfowiskach oraz w porastających je lasach i stanowią obecnie jedno z najrzadszych elementów naszej flory. Należą do nich np. chamedafne północna, malina moroszka i turzyca szczupła.

Ponadto siedlisko to stanowi ostoję wielu zagrożonych gatunków zwierząt, takich jak głuszczyk czy dzięcioł trójpalczasty oraz specyficzne dla borów i lasów bagiennych gatunki motyli, takie jak mszarnik jutta, szlaczkoń torfowiec, modraszek bagniczek i dostojka eunomia.

6. Mapa

Zdroje, Szczecinek, Lipusz, Kartuzy, Lębork, Sławno, Połczyn, Warcino, Bystrzyca Kłodzka